

Myšlienky o Nietzsche

Zostavil Béla Egyed

V posledných rokoch som si zámerne odopieral veľké potešenie čítať Nietzscheho práce, aby ma vopred žiadne myšlienky neovplyvnili v dojmoch, ktoré som získal pri psychoanalýze. Musel som byť preto pripravený – s čím som nemal problémy – zriecť sa všetkých nárokov na prvenstvo v mnohých prípadoch, v ktorých úporný psychoanalytický výskum môže len potvrdiť pravdy, ktoré tento filozof spoznával intuíciou.

S. Freud, „O histórii psychoanalytického hnutia“ (1914)

Prirodzene, kolektívne nevedomie si nemožno uvedomiť bez úplnej dezintegrácie alebo pohltienia, pokiaľ sa vám nedostane pomoci... To sa stalo Nietzschemu. Vo svojej osamelosti narazil na nevedomie a okamžite ho premkla domýšľavosť Zarathustru: stal sa Zarathustrom... Nikto si nikdy nebol istý, či hovorí Zarathustra alebo Nietzsche – alebo je to jeho duša? Nie je pravda, že tamto nie je pravda, a predsa je všetko pravdivé... Vychádza to zo skutočnosti, že Nietzsche bol sám a nikto nerozumel jeho skúsenostiam... Pamätám sa na to, keď vyšiel Zarathustra a viem, čo o ňom hovorili ľudia... Všetci si mysleli, že Zarathustru napísal blázon... Pochopiteľne, podkopával ich vzdušné zámky, ich najopatrovanejšie ideály, pre nich teda nebol len pomätenec, ale aj nebezpečný jedinec. Všetkých vzdelancov v Bazileji vydesilo jeho predstavenie a šokovala ich dôvtipnosť v každom ohľade... A zároveň boli vystrašení, lebo cítili, že v tom, čo hovorí, je kusisko pravdy.

C. Jung, Prednášky o Zarathustrovi (26. október 1938)

Nietzsche by definoval človeka ako zviera, ktoré dáva a plní sľuby. Skutočnú vznešenosť človeka videl v jeho schopnosti sľubovať, niesť následky za svoje činy a prebrať zodpovednosť – keďže človek má moc nad sebou samým, nevyhnutne získava dodatočne moc nad vonkajšími okolnosťami a ostatnými tvormi, ktorých vôľa nie je taká pevná...

Nietzsche predložil nasledujúcu skvelú hypotézu: Zlé svedomie je hlboko zakorenený chorobný stav, ktorý sa u človeka ohlasuje, keď sa ocitne pod tlakom najradikálnejšej zmeny, akú kedy zažil – keď zistí, že je navždy uväznený v spoločnosti, ktorá bola nedotknuteľná... Ľudia privyknutí na tulácky vojenský či dobrodružný život náhle odhalili všetky svoje inštinkty, ktoré sa hodnotili ako bezcenné, ba čo viac, ako zakázané. Ovládla ich nesmierna malomyselnosť a sklúčenosť. Všetky tieto inštinkty, ktoré človek nemohol ventilovať smerom von, sa obrátili smerom do jeho vnútra... a tak vzniklo zlé svedomie.

G. Brandes, „Esej o aristokratickom radikalizme“ (1887)

Nietzsche bol dlho hľadačom. Po Zarathustrovi sa však stal kňazom a prejavy, ktoré hlásal z výšky svojej hory, svedčia o istote, ktorú nadobudol po svojej premene. Skúsenosti kňaza (so schopnosťou jasnovidca!) sú silnejšie než skúsenosti hľadača. Preto má väčšiu sebadôveru, ktorá vyústi až do pocitu, že je poslom Slnka, Mesiaca a hviezd. A načúva len preto, aby pochopil ich jazyk, mysliac si, že je to jeho povinnosť.

O. Weininger, „Hľadači a kňazi“ (1903)

Atak sa stal Nietzsche bojiskom protikladných a diskutabilných výpadov, a ich záplava ho posúvala ďalej. Skrz tento hurhaj – vôle k moci a potreby slúžiť, pričom jedna znásilňuje druhú – vidíme u Nietzscheho znovuzrodenie všetkej kultúry a boj, z ktorého sa mala rozvinúť vyššia kultúra ako samotný vrchol stvorenia. Nietzsche nikdy nemal vnútorný pokoj, ani sa sám zo seba netešil. Bol to bojovník, ktorý si privodil vlastnú porážku.

Lou Andreas Salomé, Nietzsche (1894)

Nietzscheho veľký úspech, ktorého ďalekosiahle dôsledky uvidia až budúce generácie, spočíval vo vyhlásení, že tragédia je plodom opojenia a radosti zo života, ktoré nás neutíšia, ani neoslobodia od našej vôle k životu, ale skôr vyburcujú ten istý nepokoj navzdory názorom Schopenhauera a všetkých kvietistov umeleckého sveta. Pohľad, ktorý chápe a rozpracúva princíp tohto paradoxu, nazývam *filozofiou tragického*. Mám na mysli pohľad na utrpenie v živote, ktoré nás napriek všetkým príznakom neučí popierať život a vôľu k životu, ale skôr nás učí pritakať obom... *napriek všetkému*.

F. X. Šalda, „Umenie a náboženstvo“ (1914)

Dejiny filozofie dovtedy nikdy nepoznali ateistu, ako bol Nietzsche. Nietzsche je prvý mysliteľ, ktorý nepopieral Boha, ale v pravom teologickom zmysle slova ho „odmietal“. Presnejšie, zatracoval ho... „Ak Boh existuje, ako by som mohol dokázať, že ním nie som?“ Nijaký filozof sa dovtedy nepodujal na niečo také, zoči-voči takpovediac živému Bohu... Vzdorovité Ja sa so zúrivou nenávisťou pozerá na božskú slobodu zbavenú všetkého vzdoru, slobodu, ktorá ho núti k odmietnutiu, lebo ju musí považovať za neprítomnosť hraníc: ako inak by mohlo strpieť, že nie je Boh? Nie je to bytie Boha, ale jeho sloboda, ktorá ho vedie k tomu, aby sa bránilo týmto spôsobom...

F. Rosenzweig, Hviezda vykúpenia (1914)

Nietzsche ignoroval skutočnosť, že láska v kresťanskom zmysle je vždy primárne zameraná na ideálne duchovné Ja človeka, na človeka ako na člena Božieho kráľovstva. Preto stotožňoval kresťanskú lásku s celkom odlišnou ideou, ktorá má celkom iný historický a psychologický pôvod: *s ideou a hnutím všeobecnej lásky človeka*, „humanitarizmom“, „láskou k ľudstvu“ alebo neprirodzenejšie „láskou ku každému členovi ľudskej rasy“. Súhlasíme s Nietzsche, že skutočným koreňom tejto idey bol *všeobecný odpor*.

M. Scheler, „Všeobecný odpor“ (1928)

Nietzsche však chcel viac [než Tolstoj]. Chcel, aby bol nútený *milovať* všetku túto odpornú skutočnosť, lebo bola v ňom a nemohol sa pred ňou ukryť. Nevymyslel síce *amor fati* a rovnako tak nevymyslel celú svoju filozofiu, ku ktorej ho privedla železná vôľa onoho *fatum*. Práve preto ten, kto odmieta Nietzscheho filozofiu, musí najprv odmietnuť život, z ktorého pochádza.

L. Šestov, „Dobro v učení Tolstého a Nietzscheho: Filozofia a kázanie“ (1900)

Dostojevskij a Nietzsche však už nebrali do úvahy potreby „dobrého a spravodlivého“ (Milla a Kanta). Pochopili, že budúcnosť človeka, ak človek vôbec má budúcnosť, nespočíva na tých, ktorí sa teraz tešia veriac, že už majú dobro a spravodlivosť, ale na tých, ktorí nevedia spať, ani odpočívať, ani sa radovať, a ktorí naďalej bojujú a hľadajú. Zavrhli totiž svoje staré ideály a chystajú sa čeliť novej skutočnosti, nech už je akokoľvek strašná a odporná.

L. Šestov, „Dostojevskij a Nietzsche: Filozofia tragédie“ (1903)

ZNietzscheho diel sa dajú vybrať citáty, ktoré rozhodne protirečia mojej interpretácii jeho myšlienok, no postačuje, že túto interpretáciu možno koherentne vyvodiť z jeho textov a že jej objektívny význam opodstatňuje predpoklad, že tvorí pôvodné jadro jeho učenia, ktoré je podstatné pre intelektuálnu klímu...

Nietzscheho myslenie formovali historické predstavy. Jeho poňatie hodnoty, ktoré svojimi odlivmi a prílivmi naznačuje kozmický proces zrodený človekom, majú špeciálne historickú povahu... Nietzscheho myslenie je poznačené mimoriadnymi spojeniami, ktoré sú oveľa vážnejšie vo svojich konkrétnych aplikáciách než v ich logických abstrakciách.

G. Simmel, Schopenhauer a Nietzsche (1907)

Dosť všeobecné a abstraktné triedne určenie náboženskej etiky možno vyvodit' z teórie „resentimentu“ známej od čias brilantnej práce Friedricha Nietzscheho, ktorej sa odvážne chopili psychológovia. Ako je známe, táto teória považuje morálne glorifikovanie súcitu a bratstva za „vzburu otrokov v morálke“ medzi tými, ktorých znevýhodňujú buď ich prirodzené schopnosti alebo možnosti, ktoré im určuje životný osud. Etika „povinnosti“ sa tak považuje za výsledok „potlačených“ pohnútok za účelom pomsty zo strany „ekonomických“ ľudí, ktorí „vytlačili“ svoje pohnútky, lebo sú bezmocní a odsúdení na prácu a zarábanie peňazí.

M. Weber, „Hospodárska etika svetových náboženstiev“ (1913)

Nietzscheho najvýstižnejšou formuláciou pre všetko, čo treba, aby bol niekto Nemcom, zostáva, že *nejestvuje* nič také ako byť Nemcom, Nemcom sa treba *stať*. No zároveň ono stať sa je dôvod, prečo sa Nietzsche zas a znova pýta: „Ktoré znaky sú nevyhnutné, aby bol niekto Nemcom?“ A to je dôvod, prečo si Nemci sústavne kladú otázku: „Čo to znamená byť Nemcom?“ Neustále nadhadzovanie otázky takzvaného „mimo“ (*Jenseits*) je takmer typická črta Nemcov. A túto otázku si budú naďalej klásť, pretože ono stať sa Nemcom – čo pozostáva z množstva možných evolúcií – závisí práve od „bytosti“, ktorá nie je definovateľná ani v logike, ani v metafyzike... „Ktovie, či človek ako celok nie je len jednoduché úsilie za vyšším cieľom“ [hovorí Nietzsche]. Máme tu teda už v zárodku anticipáciu Zarathustrovho učenia nadčloveka: „Všetky bytosti až doteraz vytvorili niečo, čo ich prekonáva... človek je niekým, koho treba prekonať – Čo ste urobili, aby ste ho prekonali?“ A ak sa Nietzschemu nejaví Zarathustrov nadčlovek ako budúca skutočnosť – ako proroctvo niečoho, čo príde –, ale ako povznášajúca, a predsa sama osebe nedosiahnuteľná určujúca ilúzia... [potom by bola] nedosiahnuteľná ako koniec dúhy.

Nietzscheho tragédia, veľkolepé čaro jeho Zarathustru, ktoré je však hlboko beznádejné, spočíva v neredukovateľnom protiklade dvoch protichodných síl v jeho povahe, ktoré boli v hrozivej rovnováhe: na jednej strane individualistický smäd po poznaní, to znamená analyzovať ako Sokrates a na druhej strane túžba po záhade, ktorú vytvára proroctvom a zúfalo túži po spoločnosti.

E. Bertram, Nietzsche: Pokus o mytológiu (1918)

Nemecký duch, nemecká odvaha, nemecká mužnosť sa kedysi neprejavovali hlučným davom alebo masovým nadšením. Posledným veľkým nositeľom tohto ducha bol Nietzsche, ktorý sa uprostred obchodných špekulácií a stádovitej prispôsobivosti, typickej pre začiatky nemeckej ríše, stal antivlastencom a antinemcom... Len hŕstka šípí, že nemecký génius hlboko zdegeneroval dávno pred vojnou. Ak znovu chceme, aby naše mysle a ľudia dokázali zaistiť budúcnosť, nemôžeme začať od chvosta politickými metódami a formami vlády, ale od začiatku, budovaním osobnosti.

H. Hesse, „Slovo k nemeckej mládeži“ (1919)

Aj Friedrich Nietzsche zistil, že život a veda nie sú možné bez zdanlivých alebo neasprávných predstáv. Nietzsche si zavčasu všimol, že takéto vymyslené, a preto chybné predstavy, sa u človeka nevedomky využívajú v prospech života a vedy. Nasledoval v tom Schopenhauera a pravdepodobne aj Richarda Wagnera a svoje učenie o „halucínácii“.

H. Vaihinger, „Nietzsche a jeho učenie o vedomej ilúzii“ (1924)

Zkresťanského učenia, že pred Bohom sú si všetci ľudia rovní, nevyhnutne vyplýva požiadavka politickej rovnosti v súčasných demokratických štátoch. Nietzsche v ňom nachádza dezorganizujúci princíp: nielenže odstraňuje prirodzené rozdiely, ale aj ničí všetky zvyky. Demokratický ideál spočíva v prijatí požiadavky, že všetky osoby sú rovnaké a veria v konečné víťazstvo pravdy, lásky a spravodlivosti. No takáto viera ničí život, bráni vytvoriť „hierarchiu síl“, v ktorej velitelia rozkazujú a ostatní poslúchajú. (Vôľa k moci)...

Historicky môže Nemecko existovať iba pokiaľ bude veľké. Jeho jedinou voľbou je byť mocnou protiváhou Ríma v Európe alebo [vôbec] nebyť. Pokiaľ sa prispôsobí civilizácii Západu, uvrhne samo seba pod obedienciu Ríma, a pokiaľ zabudne na svoje germánske korene, upadne na Východ. Tvorcom Európy, ktorá by bola viac ako rímskou kolóniou, môže byť len nordické Nemecko, Nemecko Nietzscheho a Hölderlina. Nietzsche nepatrí k Bismarckovi, patrí do veku veľkých vojen. Nemecký štát budúcnosti nebude pokračovaním toho, čo vytvoril Bismarck, skôr bude pozostávať z ducha Nietzscheho a z ducha veľkých vojen.

A. Baeumler, Nietzsche: filozof a politik (1930)

Nietzsche je azda najznámejší ako prorok veľkých vojen a politiky moci a ako oponent politického liberalizmu a demokracie. Preto je idolom „tvrdých nietzscheovcov“ a obetným baránkom mnohých kritikov. „Mierni nietzscheovci“ trvajú na tom – a celkom správne –, že Nietzsche opovrhoval totalitarizmom, pranieroval štát ako „nový idol“ a sám bol láskavý a dobročinný. No niektorí z nich nesprávne vyvodili, že preto musel byť liberál a demokrat alebo socialista. Pokúsili sme sa [preto] ukázať, že

Nietzsche sa postavil proti uctievaniu štátu a politického liberalizmu, lebo bol od základu „*antipolitický*“ a navyše sa mu bridila samotná myšlienka patriť do akejkoľvek „strany“...

Nietzsche vôbec nebol predovšetkým morálny filozof, mimoriadne sa však zaujímal o sféru „absolútneho ducha“. Zaujímal ho najmä umelec, filozof a človek, ktorý dosiahol sebazdokonalenie, a tohto pokladal za svätca. Zdá sa, že konkrétne skutky boli preňho menej dôležité než stav bytia celého človeka – a tí, čo dosiahli sebazdokonalenie a pritakali svojmu bytiu na celú večnosť, do minulosti aj do budúcnosti, nemyslia na zajtrajšok.

W. Kaufmann, *Nietzsche: filozof, psychológ a antikrist* (1950)

Nietzsche] považoval „celý problém“ za rýdzo ideologickú záležitosť: vládnuci triedni ideológovia vytýčili kurz správania, ktorého by sa mali robotníci pridržiavať. Nietzsche celkom prehliadal skutočnosť, že táto otázka má objektívne ekonomické základy. Jediným rozhodujúcim faktorom preňho bolo, ako sa „páni“ postavia k tejto otázke. Mohli by dosiahnuť čokoľvek, keby boli dostatočne odhodlaní. (V tomto bol Nietzsche predchodcom hitlerovského názoru.)...

...mnohí Nietzscheho interpretátori, najmä v poslednom čase, horlivo zmierňujú všetky jeho sklony k oživeniu barbarstva, glorifikácii bieleho teroru a morálneho schvaľovania krutosti a beštiality. Horlivo sa snažia odstrániť ich z jeho diela. Často navodzujú dojem, že „blondavá beštia“ je len neškodná metafora v rámci jemnej kritiky kultúry. Aby sme čelili takémuto prekrúcaniu, musíme vždy spätne odkazovať na Nietzscheho, ktorý o všetkých týchto veciach – a v tom bol úprimný mysliteľ, žiadny pokrytec ani zahmlievač – písal priamočiaro a cynicky úprimne...

Aj keď Nietzsche písal z mimoriadne reakčného triedneho hľadiska, jeho snaha čeliť kultúrnemu rozkladu a raziť cestu budúcej obnovy, bola nepochybne úprimná.

G. Lukacs, „Nietzsche ako zakladateľ iracionalizmu“ (1952)

Význam Nietzscheho politickej filozofie spočíva sčasti v tom, že ide o implicitnú kritiku marxizmu... Vzťah marxizmu k Nietzscheho politickej filozofii by sa dal zhrnúť nasledovne: marxistická ríša slobody, ktorú treba zaistiť revolúciou, je pre Nietzscheho ríšou posledného človeka, vyslovenou degradáciou človeka. O tom, čo by malo nasledovať po tejto revolúcii, premýšľal Nietzsche viac filozoficky a hlbšie...

Fašizmus zneužil Nietzscheho slová, no jeho slová sa dajú jednoducho zneužiť... Človek, ktorý radil ľuďom, aby žili nebezpečne, musí očakávať, že nebezpeční ľudia ako Mussolini budú dbať na jeho rady...

W. J. Dannhauser, „Friedrich Nietzsche“ (1963)

Pokiaľ viem, Nietzscheho myslenie deformujú dve chyby, na ktorých padá. Treba predpokladať, že prvá je úplná. Ide o zámerne zle pochopené vzťahy dvoch síl na zemi: inštinktu a rozumu, pričom ako keby bol rozum nebezpečne dominujúci prvok a bol najvyšší čas zachrániť inštinkty pred jeho hrozbou. Ak vezmeme do úvahy, že vôľa, pud a záujem úplne prevládajú a potláčajú rozum a zmysel pre spravodlivosť u veľkej väčšiny ľudí, tak názor, že inštinkt musí prekonať rozum, sa stáva absurdným... Druhou Nietzscheho chybou je vyslovene chybný vzťah, ktorý stanovuje medzi životom a morálkou, keď ich považuje za protiklady. Pravdou je, že patria k sebe. Etika podporuje život a človek s dobrou morálkou je bezúhonným občanom života – možno trochu nudným, no mimoriadne užitočným. Skutočnými protikladmi sú etika a *estetika*. Nie morálka, ale krása sa spája so smrťou, ako hovoria mnohí básnici a ako sa to aj spieva – žeby to Nietzsche nevedel?

T. Mann, „Nietzscheho filozofia vo svetle našej skúsenosti“ (1947)

Filozofovať s Nietzsche znamená neustále s ním byť na nože. V zápale jeho myslenia sa môže niečia existencia očistiť až do bodu skutočného uvedomenia si vlastného Ja, keď je skúšaná bezhraničnou úprimnosťou a nebezpečenstvom Nietzscheho kritického dopytovania. Takéto bytie vlastného Ja možno zažiť ako niečo, čo prechádza skôr do transcendentie, a nie do existencie, objektívnosti či subjektívnosti bytia tohto sveta. Nietzsche k tomu nikoho neprivádza – skôr sa snaží od toho oslobodiť. Úprimnosť celkového odovzdania, ktoré Nietzsche dosahuje, - navzdory jeho odmietaniu transcendentie - je ako nezamýšľané prirovnanie a archetyp, vyjadrujúce hlboký zážitok bytia, ktoré spočinulo v transcendentne.

K. Jaspers, Nietzsche: úvod do jeho filozofického pôsobenia (1947)

Nietzscheho platonizmus sa rozpadol a narušil. Rozpadol sa kvôli beznádeji najst podstatu človeka v rámci duchovného poriadku spoločnosti a narušila ho jedinečná štruktúra Nietzscheho duchovného života... Pokiaľ by svitla nová nádej, že ľudská podstata je darom, ktorý by mohol prekonať krízu „v spoločnosti“... a pokiaľ by duša človeka, ktorý sa o to snaží, nebola jeho väzením, bolo by možné znovu zaujať Nietzscheho platónsky postoj.

E. Voegelin, „Nietzsche, kríza a vojna“ (1947)

M. Horkheimer: ...Prečo sme sa tu dnes zišli?

T. Adorno: Na túto otázku by som odpovedal, že len preto, aby sme sa bez okázalosti pokúsili odstrániť aspoň niektoré z karikatúr, ktorými dnes verejná mienka častuje Nietzscheho. Toho si na jednej strane privlastnili národní socialisti, ktorí z neho urobili obhajcu „blondavej beštie“, obhajcu nemeckého imperializmu. Mysleli si, že z jeho *diela* vedia odvodiť, že iba moc, vôľa k moci sa cení ako norma ľudského správania, a preto si

mysleli, že ho možno použiť na zdôvodnenie tohto druhu svojvôle a násilia. Na druhej strane sa nájdu takí, čo sa snažia znižovať úroveň Nietzscheho, aby z neho urobili jedného z tých oficiálnych mysliteľov, proti ktorým celý život bojujú...

H. G. Gadamer: ...Všetci viete, že Nietzsche ohlasoval príchod európskeho nihilizmu. Zdá sa mi, že rozhodujúca otázka, ktorú treba položiť, pokiaľ ide o túto predpoveď v rámci dejín západného sveta, znie: aký je význam tohto ohlasovania a formulácie takejto predpovede? Je to spôsob ako legitimizovať to, čo má prísť, premýšľať o tom dopredu a hľadať dôvod prečo to prišlo? Alebo je to skôr – a to sa mi zdá byť váš názor, pán Adorno – spôsob, ako sa niekto pripravuje postaviť sa zoči voči tomu, čo prichádza a ukazuje sa ako nezvratné?

Horkheimer: Myslím, že tento problém pochopíme lepšie, ak budeme uvažovať o Nietzscheho metóde. Vidím v nej istý nedostatok, chýbajúcu dialektiku. Nietzsche pochopil, že kresťanstvo nevylicí svet, a tak sa stal antikristom a na svoju zástavu si ihneď dopísal antikresťanstvo. Pochopil, že buržoázia nedokázala vyriešiť všetky sociálne problémy. Preto sa obrátil smerom k feudalizmu, smerom k aristokracii, a tak si na svoju zástavu dopísal aristokraciu... Keby poznal okolnosti, čo zapríčinili neschopnosť buržoázie dosiahnuť všetky ciele, ktoré si sama vytýčila vo svojej filozofii, pokúsil by sa premýšľať o praktických a sociálnych záležitostiach, ktoré buržoázia predostrela. Nuž a do tej miery, do akej nedokázal podať túto dialektickú interpretáciu, stal sa ľahkou korisťou na zneužitie...

Gadamer: ...Pamätám sa, že v Nemecku vyšla okolo roku 1930 vo vydavateľstve Reclam interpretácia Nietzscheho od Alfreda Baeumlera, v ktorej bol Nietzsche celkom úmyselne zredukovaný na učenie o vôli k moci a celá jeho zvyšná filozofia sa považovala za číry mysticismus. Nazdávam sa, že dnes nastal čas zhodnotiť celosvetový Nietzscheho vplyv ako psychológa. V tomto smere sú to najmä jeho nové perspektívy pre porozumenie ducha, ktoré nám otvoril prostredníctvom interpretácie morálnych javov.

Rozhovor v rádiu (júl 1950)

Človek symbolizuje potláčanie Ja, čo nie je nič iné ako prekonanie Ja. Je potvrdením transcencie svojho Ja. Mnohé texty (ich väčšina) nás oprávňujú načúvať týmto myšlienkam, pričom je zaručené, že stále ide o tradičné filozofické poznanie. Komentátora, ktorý hegelizuje Nietzscheho, nemožno v tomto zmysle vyvrátiť.

A predsa vieme, že Nietzsche sa vybral po celkom inej ceste, dokonca aj keď išiel sám proti sebe, pričom si neustále bolestivo uvedomoval rozkol v rámci filozofie, ktorý je tak mohutný, že filozofiu rozvracia. Ak prejdeme k stvoreniu, k tvorivej nevyhnutnosti, môžu nás tieto pojmy očariť a my sa môžeme otvoriť ich možnosti. No nakoniec nám prezradia len svoju opotrebovanosť a to do tej miery, do akej nás naďalej držia blízko pri nás samých pod nekonečne dlhým nebom človeka.

M. Blanchot, Nekonečný rozhovor (1967)

Medzi Hegelom a Nietzsche nie je možný žiadny kompromis. Nietzscheho filozofia ponecháva veľký priestor pre polemiky. Vytvára absolútnu antidialektiku a chce odhaliť všetky mystifikácie, ktoré nachádzajú útočisko v dialektike.

G. Deleuze, Nietzsche a filozofia (1962)

Večný návrat je nevyhnutnosť, o ktorú sa treba usilovať: iba ten, kto som teraz, sa môže usilovať o nevyhnutnosť môjho návratu a všetkých udalostí, ktorých výsledkom som bol ja sám, t. j. pokiaľ tu vôľa predpokladá subjekt. Tento subjekt už nemôže chcieť seba, ako tomu bolo doteraz, ale musí chcieť všetky svoje predchádzajúce možnosti. Ak totiž prijímam nevyhnutnosť návratu ako všeobecný zákon na začiatku, deaktualizujem moje súčasné Ja, aby chcelo mňa vo *všetkých ostatných Ja*, ktorých celou sériou musí prechádzať, preto ak budem nasledovať kruhový pohyb, opäť sa môžem stať *tým, kým som v okamihu, keď objavujem zákon večného návratu*.

P. Klossowski: Nietzsche a začarovaný kruh (1969)

Všeobecne povedané, Nietzscheho dielo pôsobí neodolateľne zvodne, no nevyplývajú z neho žiadne dôsledky. Jeho úchvatné knihy pôsobia ako alkohol. Nadchýňajú a osvecujú, no nechávajú nedotknutú základnú formu myslenia...

Význam tohto myslenia zostáva až dodnes neprístupný. Odkedy sa stal všeobecne známym (bolo to vôbec niečo viac než len hra nedorozumenia?), celkovo som sa vo svojich komentároch pokúšal urobiť niečo, čo nikto predtým, no v čo Nietzsche dúfal, že sa niekto po ňom pokúsi. A to uviesť všetky podrobnosti postoja, ktorým sa prevracia hodnotový poriadok. Nietzsche predpokladal zvrchovanosť človeka v tomto svete servilnej zvrchovanosti a zvrchovaného otroctva.

G. Bataille, „Nietzsche a komunizmus“ (1943/1976)

Nemôže ísť o žiadnu náhodu, že diskurz nesúci jeho meno v spoločnosti, v súlade s občianskymi a redakčnými normami, slúžil ako legitimizujúci odkaz pre ideológov. Vôbec nie je náhodné, že jediná politika, ktorá sa *skutočne* oháňa týmto menom ako svojou hlavnou a oficiálnou značkou, bola nacistická politika.

Nehovorím tým, že táto „nietzscheovská“ politika je raz a navždy jediná možná, ani to, že zodpovedá čítaniu [Nietzscheho] odkazu, ba ani to, že tí, pre ktorých sa tento odkaz nestal vzťažným bodom, ho čítali lepšie. Nie, budúcnosť textu Nietzsche nie je uzavretá. Ale ak je uzavretá, tak v stále otvorených obrysoch danej doby je práve nacizmus jedinou politikou, ktorá si nárokovala byť *takzvanou* nietzschovskou. Toto je nanajvýš dôležité a malo by to byť preskúmané do všetkých dôsledkov.

Nemôžeme začať presvedčením, že vieme, čo je nacizmus a poznaním, ktoré sme nadobudli opätovným čítaním Nietzscheho a jeho veľkej politiky. Nemyslím, že vieme, ako máme uvažovať, čo je nacizmus. Táto úloha je pred nami a politické čítanie nietz-

scheovského *diela* je jej súčasťou. To isté by som mohol povedať o heideggeriánskom, marxistickom či freudovskom *diele* – a o mnohých ďalších.

Skrátka, bola Nietzscheho veľká politika zlyhaním alebo sa ešte len dostaví a privodí zemetrasenie, popri ktorom národný socializmus a fašizmus boli iba epizódami?

J. Derrida, „Nietzscheho otobiografia“ (1979)

Bolo nevyhnutné, aby sa vzťah „nadčloveka“ k „príliš početným“ začal interpretovať ako snaha znovu zaviesť otroctvo. Nehovorme len o tom, že tieto snahy dnes prichádzajú z celkom odlišných strán, ale aj o tom, že sme si vypočuli všetky druhy hlúpostí, aké si len možno predstaviť – a navyše aj isté množstvo nepredstaviteľných hlúpostí – o Nietzsche. To, že musel znášať následky rozhodujúcej hodiny Nemecka, že bol skresľovaný a vystavený neúprosnému upodozrievaniu, ešte nemení jeho *dielo*. To zostáva testom pre intelekt v najbližších storočiach a ešte voľáčim navyše. Nie kritika uvádza jeho dielo do obrazu, ale jeho dielo uvádza kritiku do obrazu. Nový typ nie je veľký pán, čo príde, je to niekto, kto vráti „príliš početným“ ich dôstojnosť, ich význam.

E. Jünger, „Múr času“ (1957)

Uviedli sme päť nadpisov – „nihilizmus“, „prehodnotenie všetkých hodnôt“, „vôľa k moci“, „večný návrat toho istého“ a „nadčlovek“ – pričom každý zobrazuje Nietzscheho metafyziku z *jednej* perspektívy, hoci v každom prípade je to perspektíva, ktorá definuje celok. Nietzscheho metafyzika sa dá uchopiť iba vtedy, ak o tom, čo je uvedené v týchto piatich nadpisoch možno uvažovať (to znamená hlboko vnútorne zažiť) v prvotnom a doposiaľ len číro dôvernom prepojení.

M. Heidegger, „Európsky nihilizmus“ (1937)

Aby sme sa mohli priblížiť k esenciálnej vôli Nietzscheho myslenia a zostať v jeho dosahu, naše myslenie musí nadobudnúť ohromný rozsah a navyše schopnosť vidieť za všetko, čo je u Nietzscheho osudovo súčasné.

M. Heidegger, „Vôľa k moci ako umenie“ (1937)

Vôľa sa stáva slobodnou od toho, čo jej odporuje, keď sa stáva slobodnou ako vôľa, to znamená slobodnou pre bytie k smrti – no pre ten druh bytia, ktoré sa nezbavuje vôle, ale vracia sa a oživuje to, čo už uplynulo. Vôľa sa stáva slobodnou od jej nechute k času, od číreho plynutia času, keď stále chce, aby všetko ďalej existovalo a navracalo sa.

M. Heidegger, Čo je myslenie (1951)

Prekonanie nihilizmu človekom, ktorý prekonal sám seba, je úvodom k proroctvu večného návratu a nietzscheovská filozofia vo svojom princípe nejde zaň. Vôľa nad-človeka a večný návrat sú Nietzscheho „poslednou vôľou“ a „poslednými myšlienkami“. Systematicky zjednocujú celú jeho skúsenosť.

K. Löwith, Nietzsche: filozof večného návratu toho istého (1938)

Žiadny filozof v dejinách nebol taký posadnutý Bohom ako Nietzsche a žiadny iný mysliteľ – možno s výnimkou jeho najhlbavejších predchodcov Spinozu a Hegela – nespoznal a nepredstavoval si tak naplno totalitu Boha, totalitu, ktorá je napokon neoddeliteľná od samého vedomia. A práve Nietzsche objavil nihilistickú totožnosť kresťanstva a biblického Boha. Napriek tomu, že tento objav zostal neodhalený, bol jednou z najprevratnejších udalostí 19. storočia, ku ktorej Nietzsche dospel spolu s Kierkegaardom, jedným z autorov skutočne modernej alebo postmodernej teológie.

T. Altizer, „Nietzsche a biblický nihilizmus“ (1989)

Pojem „nihilizmus“ (vrátane úplného, t. j. ani pasívneho, ani reakčného nihilizmu) zachováva v Nietzscheho terminológii – podobne ako v terminológii „bájk“ – isté črty, ktoré má v bežnom jazyku. V skutočnosti svet, v ktorom sa pravda stáva bájkou, je miestom skúsenosti, ktorá nie je „autentickejšia“ než bájka, ktorú poskytuje metafyzika. Táto skúsenosť nie je *autentickejšia*, lebo autentickosť – to pravé, neprivlastnenie – sama ochabuje smrťou Boha.

C. Vattimo, Koniec moderny (1985)

Vtom sa Nietzsche rozchádza s Freudom a Lacanom: to, čo Nietzsche odsudzuje ako „nihilistické“ gesto, ktoré pôsobí proti inštinktom pritakávajúcim životu, chápu Freud a Lacan ako samotnú základnú štruktúru hybnosti človeka v protiklade k prirodzeným inštinktom. Inými slovami, Nietzsche nemôže prijať radikálny rozmer pudu k smrti – to znamená skutočnosť, že prevahu vôle nad čírym sebauspokojením vždy sprostredkováva „nihilistický“ nezlomný vzťah k ničote.

S. Žižek: Chúlostivá téma (1999)

Cez Nietzscheho sa kritika modernosti po prvýkrát vzdala normatívneho obsahu. Rozum zameraný na seba je konfrontovaný s rozumom niekoho úplne iného. Nietzsche sa odvoláva na skúsenosti, ktoré sú vytlačené späť do archaickej ríše ako na mocenskú protiváhu k rozumu. Naspäť do skúsenosti sebaodhalenia decentrovanej subjektivity oslobodenej od všetkých obmedzení poznania a racionálnej činnosti, všetkých imperatívov užitočnosti a morálky.

J. Habermas, „Úvod do postmoderny: Nietzsche ako bod zlomu“ (1985)

A preto udržateľnosť nietzscheovskej pozície *nakoniec* závisí od odpovede na otázku, či bolo správne v prvom rade odmietnuť Aristotela. Lebo, ak by sa zachovalo Aristotelovo postavenie v etike a politike – alebo v niečom veľmi podobnom – celý nietzscheovský počin by bol zbytočný. A to kvôli tomu, že moc Nietzscheho postavenia závisí od pravdivosti ústrednej tézy: všetky racionálne odôvodnenia morálky očividne zlyhávajú, a *preto* treba vieru v zásady morálky vysvetľovať v zmysle súboru racionalizácií, ktoré zakrývajú fundamentálne neracionálny fenomén vôle. Mój vlastný argument ma zaväzuje súhlasiť s Nietzsche, že osvietenski filozofi nikdy neposkytli základy na spochybnenie tejto ústrednej tézy.

A. MacIntyre, Po stopách cnosti (1981)

Súhlasím s tým, a možno by súhlasil aj Nietzsche, že morálku potrebujeme len kvôli nedostatku lásky. No vyvodzujem z toho – a v tom sa rozchádzam s Nietzsche –, že až príšerne potrebujeme morálku. Lebo, po pravde, sme schopní len mála lásky.

A. Comte-Sponville, Prečo nie sme nietzscheovci (1991)

Myšlienka o večnom návrate je záhadná a Nietzsche ňou často privádzal ostatných filozofov do rozpakov: pomyslieť si, že by sa raz všetko raz opakovalo, ako sme to už zažili, a že by sa i to opakovanie ešte do nekonečna opakovalo! Čo chce povedať ten pomätený mýtus?

Mýtus večného návratu hovorí *per negationem*, že život, ktorý zmizne raz a navždy, ktorý sa nevráti, sa podobá na tieň, je bez váhy, je vopred mŕtvy, a ak aj bol strašný, krásny, vznešený, tá hrôza, vznešenosť či krása nič neznamenajú. Nemusíme ich brať na vedomie, rovnako ako vojnu medzi dvoma africkými štátmi v 14. storočí, ktorá nezmenila nič na tvári sveta, hoci v nej zahynulo v nevýslovných mukách trisotisíc černochoch.

Zmení sa niečo na vojne dvoch afrických štátov v 14. storočí, ak sa bude nespočetnekrát opakovať vo večnom návrate?

Zmení: stane sa z nej blok, ktorý čnie a trvá a jej hlúposť bude neodčiniteľná.

M. Kundera: Neznesiteľná ľahkosť bytia (1984)*

C. Salmon: Román Neznesiteľná ľahkosť bytia začínate úvahou o Nietzscheho večnom návrate. Nie je to filozofická meditácia rozvinutá abstraktným štýlom bez postáv, bez situácie?

M. Kundera: Och, nie! Táto úvaha navodzuje už od prvých riadkov románu základnú situáciu postavy – Tomáša. Odhaľuje jeho problém: ľahkosť existencie vo svete, kde niet večného návratu.

M. Kundera, Interview (1986)*

* Uverejnené so súhlasom Milana Kunderu

Večný návrat je odpoveď na problém *prechodu*. A v tomto zmysle ho nemožno interpretovať ako návrat niečoho, čo je „jedno“ alebo „to isté“. Ak chápeme „večný návrat“ ako „návrat toho istého“, chápeme ho nesprávne. Nie je to bytie, čo sa vracia, ale skôr proces návratu sám o sebe, ktorý tvorí bytie do takej miery, do akej sa potvrdzuje v procese stávania sa (becoming) a v tom, čo plynie.

G. Deleuze, Nietzsche a filozofia (1962)

V tomto bode sa stretávame s problémom fašistických alebo antisemitistických dozvukov Nietzscheho textov. Mali by sme najskôr pripustiť, že Nietzsche podnecoval a stále podnecuje skutočne veľa mladých fašistov...

Revolučný charakter Nietzscheho myslenia sa stáva zrejmy na úrovni metódy: vďaka nej je Nietzscheho text niečím, čo nemožno charakterizovať ako „fašistické“, „buržoázne“ alebo „revolučné“, ale treba ho považovať za vonkajšie pole, kde sa čelne stretávajú fašistické, buržoázne a revolučné sily.

G. Deleuze, „Kočovnícke myšlienky“ (1973)

Nietzsche celkom sám pozdvihol všeobecnú úroveň nášho uvažovania o živote. Dosiahol to silným odlúčením od ľudí a vecí, ktoré ho obklopovali, takže sme povinní vychádzať z úrovne, ktorú nasadil. Jeho hlas prehluje všetky ostatné súčasné hlasy, jasnosť jeho myslenia všetko ostatné myslenie znejasňuje. Ráta sa tým, čo sa zbavili pút a neuznávajú žiadnych tyranov v oblasti poznania a života.

G. Colli, Po stopách Nietzscheho (1975)

Nietzsche neskoncoval s prázdnyimi abstrakciami, keď priviedol obraz človeka do krajnosti. Jeho problém je skôr konkrétny nadbytok, do ktorého musí zapadať. Najkrajnejšia forma byť človekom sa nakoniec stáva nemysliteľnou, lebo rozmanitosť protirečení, ktoré treba urovnať, nemôžu byť integrované do jednej osoby s nadradenou mocou. Spor medzi múdrosťou a mocou zostáva u najvyššieho človeka nevyriešený.

W. Müller-Lauter, Nietzsche: jeho filozofia protirečení a protirečenia jeho filozofie (1971)

Typickou chybou dneška je presvedčenie, že etika by mohla zmeniť svet, zaručiť apolónske prirodzené právo na znesiteľný život. Nietzsche klasicky formuloval regulačný charakter etického apolónovca v tom, že presadzuje požiadavku, aby u jednotlivca mohol vyplávať na povrch iba taký veľký dionýzovský základ radosti a bolesti, aký „si možno znovu podmaniť apolónovskou mocou transfigurácie.“ Možno si predstaviť vznešenejšie poznanie kultúry?

P. Sloterdijk, Mysliteľ na scéne: Nietzscheho materializmus (1986)

Kultúra, v ktorej by sa liberalizovali nietzscheovské metafory, by mala predpokladať, že filozofické problémy sú rovnako dočasné ako básnické problémy, že neexistujú žiadne problémy, ktoré spoločne zväzujú generácie do jedného prirodzeného druhu zvaného „ľudstvo“.

R. Rorty, „Kontingencia jazyka“ (1986)

Nietzsche si uvedomoval, že ten, kto chce stvoriť samého seba, nemôže pripustiť, aby bol príliš apolónovský. Najmä nemôže napodobňovať Kantovo úsilie skúmať celú ríšu možného zhora. Lebo myšlienka pevnej, nemennej „ríše možného“ sa sotva dá pridružiť k myšlienke, že na základe vlastného úsilia možno zväčšiť onú ríšu – nie však jednoducho tak, že ju prijme v rámci predurčenej schémy, ale že zmení túto schému.

R. Rorty, „Proust, Nietzsche a Heidegger“ (1986)

Aj naďalej sa vášnivo pripájam k čítaniu Nietzscheho textov, ktoré nosím so sebou. Moje poznanie Nietzscheho je veľmi biedne. Predstavte si však, že táto nevedomosť, ako všetka moja škandalózna nevedomosť (čo znamená, že nemám „žiadnu kultúru“ – spomeňte si na toto slovo) mi nevyhnutne *pomohla napísať, čo som už napísala*, skrátka, pomohla mi písať.

L. Althusser, List F. Navarrovi (júl 1984)

Nietzscheho poznám oveľa lepšie než Heideggera. No jednako obaja autori predstavujú dve základné skúsenosti, ktoré som mal. Je pravdepodobné, že keby som nečítal Heideggera, nečítal by som ani Nietzscheho. Toho som sa pokúšal čítať v 50. rokoch, no sám mi nič nehovoril. Avšak Nietzsche a Heidegger dokopy, to bol pre mňa filozofický šok! O Heideggerovi som nenapísal nič a o Nietzsche len krátky článok. A predsa som najviac čítal týchto autorov. Myslím, že je dôležité mať malý počet autorov, s ktorými premýšľame, pracujeme, no o ktorých nepíšeme.

M. Foucault, „Návrat morálky“ (1984)

z anglického originálu preložil Richard Cedzo